

ترس و امید نسبت به الله تعالی

مؤلف: عبدالله بن سلیمان العتیق

مترجم: پدرام اندایش

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 1

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين. الصلوات
و السلام على سيد الأنبياء و
المرسلين، و على آله و صحبه
أجمعين. أما بعد:

اگر در راه صالحان و زیاد
عبادت کردن آنها و همراه شدن آنها با
طاعات، نگریسته شود، تمامی سبب
آن در ترس از الله تعالی و امید داشتن
به آنچه نزد او است و دوست داشتن

112 / ترس و امید نسبت به الله تعالی

او سبحانه، دیده می شود.

همین ترس، امید و محبت است

که بال بندگان مقرب می شود و توسط

آن به هر مقام بالایی پرواز صورت

می گیرد. ترس همان تاج بندگان

مقرب و چراغ رستگاران و نور

سالکان است و آن از اولین منازل راه

و بامفعت ترین آن می باشد و آن بر

هر شخصی واجب است.

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 3

از روی منزلت آن نزد صالحان،
این صفحات بامنفعت را که از احوال
پیشینیان گرامی پرده برمی‌دارد را
نگارش نموده‌ام.

انواع ترس

ترس از الله تعالی انواع و

اشکال مختلفی دارد:

حالت اول: ترس از مجازات

شدن: حسن بصری رحمه الله از شدت

غم و ترسش مورد سرزنش واقع شد.

او گفت: چیزی مرا از این ایمن نمی-

دارد که الله تعالی از انجام دادن بعضی

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 5

از امور توسط من که او از آن کراهت دارد و از آن مطلع می‌شود، بر من خشم نمیداند و بفرماید: برو! تو را نمی‌آمرزم. و من به چیزی عمل کنم که فایده‌ای ندارد.

طاووس در رختخوابش به مانند دانه‌ای در ماهی‌تابه بود:

این طاووس بود که در رختخوابش دراز می‌کشید و به مانند دانه‌ای در ماهی‌تابه تکان می‌خورد، سپس باز می‌گشت و رو به قبله می‌-

6// ترس و امید نسبت به الله تعالی

نمود تا آن که صبح می شد و می گفت:
«پرواز از ترس جهنم، خواب کسانی
می باشد که می ترسند». به طور صحیح
رسیده است که زرارة بن أوفی در
نماز صبح، قرائت نمود: ﴿فَإِذَا نُقِرَ فِي
النَّاقُورِ﴾ [المدثر: 8] (پس هنگامی که
در صور دمیده شود) [و از ترس] افتاد
و وفات نمود.

مالک بن دینار گفته است: «از

ترس و امید نسبت به الله تعالی 7//

ترس آن که عذاب نازل شود، اگر
می‌توانستم، نمی‌خواهید دم، ای مردم!
آتش جهنم، آتش جهنم».

سفیان ثوری در شبی ندا می‌داد:
«آتش جهنم، آتش جهنم، یاد آتش
جهنم مرا از خواب و شبهه‌ها، باز
داشته است». در مجلسی یحیی بن
سعید القطان سوره‌ی دخان را قرائت
نمود و یحیی بیهوش شد و از آن غش
نمود.

گناهانم برایم از لید بن سبکتر

8// ترس و امید نسبت به الله تعالی

است:

عبد الرحمن بن مهدی گفته
است: سفیان ثوری نزد من وفات
نمود، وقتی [حالت مرگ] بر او شدت
یافت، شروع به گریه نمود. مردی به
او گفت: ای ابو عبدالله تو را این گونه
نمی بینم که گناهان زیادی داشته
باشی؟

چیزی را از روی زمین بلند کرد

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 9

و گفت: «قسم به الله، گناهانم برایم از این سبک تر است، از این می ترسم که قبل از مرگم ایمانم از من گرفته شود».

این همان ترس صالحان است، آنها هنگام مرگ از، از بین رفتن ایمان می ترسیدند و از تقدیری که برای آنها نوشته شده است می ترسیدند که در آخر عمرشان، عمل اهل آتش جهنم را انجام دهند.

این ضحاک بن مزاحم است:

10 // ترس و امید نسبت به الله تعالی

وقتی شام می‌شد، گریه می‌نمود، به او گفته می‌شد: [برای چه؟] او می‌گفت: نمی‌دانم که امروز عملی از من [به آسمان] بالا رفته است؟

ترس از مجازات، همان ترسی است که ایمان را درست می‌کند و این ترس بر هر مسلمانی واجب است که آن را داشته باشد و برای ترک آن، عذر نیاورد.

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 11

تقدیر چیزی است که ترس از آن واجب است و آن دارای دو امر است.

اول: آن که در عمل به واجبات کار عبث صورت نگیرد.

دوم: مانعی برای انجام کارهای حرام شود.

اما ترسی که همراه آن تخلف از یکی از این دو امر وجود داشته باشد، ترس ستوده شده‌ای نمی‌باشد.

حالت دوم: ترس از مکر الله

12 // ترس و امید نسبت به الله تعالی

تعالی:

این همان چیزی است که آرامش را از صالحان می‌گیرد و برای آنها غمگینی دائمی و طولانی ایجاد می‌کند، آنها می‌ترسند که در شب عملی از طاعات الله تعالی را انجام دهند، سپس صبح در تقدیر الله تعالی واقع شوند و برعکس آن حالتی باشند که در شب در آن بوده‌اند.

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 13

قسم به الله، برای دنیا گریه
نمی‌کنم:

وقتی زمان وفات عمرو بن قیس
الملائئ رسید، شروع به گریه کرد،
اصحابش به او گفتند: چرا گریه می‌کنی -
کنی؟ قسم به الله، در روزهای
زندگیت، به نداری زندگی نمودی؟

او گفت: «قسم به الله، برای دنیا
گریه نمی‌کنم، فقط برای ترس از حرام
شدن خیر آخرت گریه می‌کنم».

برای یحیی البکاء، قرائت شد:

14 // ترس و امید نسبت به الله تعالی

﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذٍ وَقِفُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ﴾

[الأنعام: 30] (و اگر آنها را در وقتی

که جلوی پروردگارشان نگاه داشته

شده‌اند را ببینی) فریادی برآورد و

چهار ماه مریض شد و او را از اطراف

بصره بازگرداندند.

محمد بن المنکدر در هنگام

مرگش، بی‌تابی می‌نمود. به او گفته

شد: برای چه بی‌تابی می‌کنی؟ گفت:

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 15

از آیه‌ای در کتاب الله [تعالی] می‌-
ترسم: ﴿وَبَدَأَ لَهُمْ مِنْ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا
يَحْتَسِبُونَ﴾ [الزمر: 47] (و برای آنها
از طرف الله [در آخرت] چیزی روشن
شد که گمان آن را نمی‌بردند). در
نتیجه من از این می‌ترسم که از طرف
الله [تعالی] بر من امری روشن شود که
آن را به حساب نمی‌آوردم^(۱).

به سلیمان التیمی گفته شد: ت و

(۱) السیر: (355/5).

16 // ترس و امید نسبت به الله تعالی

هستی، تو هستی، پس چه کسی مثل
توست؟!

گفت: این چنین نگوئید، نمی دانم
که چه از طرف پروردگارم وَجَلَّ جَلَلُهُ برایم
روشن می شود.

آیا بر روی زمین صد نفر وجود
دارند که آنچنان که تو هستی ترس،
آنها نیز بترسند؟

دجال در محفلی که ابودرداء رضی الله عنه

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 17

در آن بود، یاد شد، نوف البکالی
گفت: غیر از دجال چیزی وجود دارد
که از آن بیشتر از دجال می ترسم.

أبو درداء رضی الله عنه گفت: آن چیست؟

گفت: می ترسم که ایمانم از من
گرفته شود، در حالی که من حس
نکنم.

أبو درداء رضی الله عنه گفت: مادرت بدون
فرزند شود، آیا بر روی زمین صد نفر
وجود دارند که به اندازه ی تو

18 // ترس و امید نسبت به الله تعالی

بترسند^(۱).

اینجا نیست، مگر عفو و بخشش

او:

أحمد بن أبي الحواری گفته

است: از وکیع ه ی شنیدم که وقتی

شروع به سخن کردن می نمود، ه ی -

گفت: این نیست مگر عفو او و زندگی

(۱) السیر (460/8).

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 19

نمی‌کنیم مگر در پوشاندن او و اگر
پرده برداشته شود، امر بزرگی آشکار
می‌شود^(۱).

این جملاتی بود درباره‌ی احوال
آنها رحمهم الله، درباره‌ی ترس از آن
که گرفتار مکر شوند و اگر به این
مکر بنگریم، دو نوع ترس را در آن
می‌یابیم:

اول: تغییر ریافتن از اسلام به

(۱) السیر (92/12).

20 // ترس و امید نسبت به الله تعالی

سوی کفر.

دوم: تغییر رویه یافتن از سنت به

سوی بدعت و از اطاعت به سوی

نافرمانی.

برایم مهم نیست به به مانند

کوهها بر گردن من [گناه] وجود

داشته باشد:

وقتی سفیان ثوری در حال

مرگ بود، شروع به گریه نمود، به او

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 21

گفته شد: ای ابو عبدالله! بر توست که امید داشته باشی، عفو و بخشش الله [تعالی] از گناهان تو بزرگتر است.

او گفت: بر گناهانم گریه نمی‌کنم؟ اگر بدانم که بر توحید می‌رم برایم مهم نیست که به مانند کوهها خطا داشته باشم.

احوال آنها درباره‌ی ترس و آنچه برای آنها جاری می‌شود:
ترس بر قلبهای صالحان غلبه

22 // ترس و امید نسبت به الله تعالی

می‌کند و انس آن [با دنیا را قطع می‌کند] -
کند] و غمگینی در آن ایجاد می‌کند.
این چنین بوده است حال آنها
در برابر ترس از الله تعالی:

1- مرگ بر اثر ترس از الله

متعال:

قلبهای صالحان مملو از رقت و
نرمی است و بزرگداشت الله تعالی در
قلبهای آنها بسیار بزرگ است. ابراهیم

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 23

بن بشار درباره‌ی علی بن فضیل گفته است: آیه‌ای که علی بن فضیل در آن وفات نمود در سوره‌ی انعام است:

﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ وَقَفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا ..﴾ [الأنعام: 27] (اگر آنها را وقتی ببینی که جلوی آتش جهنم ایستانده شده‌اند و می‌گویند: ای کاش باز گردانده می‌شویم و ...) در این موضوع بود که او وفات نمود و

24 // ترس و امید نسبت به الله تعالی

من از کسانی بودم که برای او رحمه
الله نماز جنازه خواندیم^(۱).

نهر بن حکیم گفته است: زرارۀ
بن أوفی، قاضی بصره در مسجد بنی
قشیر برای ما امامت می‌کرد، سوره‌ی
مدثر را قرائت می‌نمود که به انتهای
این آیه رسید: ﴿فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ﴾

(۱) السیر (1/446).

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 25

[المدثر: 8] (وقتی در صور دمیده می‌شود) افتاد و وفات نمود.

ای صالح آن را تکرار کن:

ندا دهنده‌ای در محفل صالح

المری ایستاد و ندا داد: کسانی که

گریه می‌کنند و مشتاق بهشت هستند،

بایستند! ابوجهث ایستاد و گفت: ای

صالح بخوان: ﴿وَقَدِمْنَا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا

مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَنْثُورًا *

أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا

وَأَحْسَنُ مَقِيلًا﴾ [الفرقان: 23، 24] (و)

26 // ترس و امید نسبت به الله تعالی

ما به سراغ تمامی اعمالی که آنان
انجام داده‌اند می‌رویم، سپس آن را به
مانند غبار بر باد رفته می‌گردانیم *
اهل بهشت در آن روز بهترین جایگاه
و نیکوترین استراحتگاه را دارند) أبو
جهت گفت: آن را تکرار کن ای صالح
و خواندن آیه برای او تمام نشده بود
که وفات یافت.

سبب مرگ آن صالحان را

ترس و امید نسبت به الله تعالی 27//

خواستار هستیم.

این یکی از افرادی است که به
مانند این رخدادها و حوادث را دیده
است و برای ما بیان داشته است.
ابوطارق گفته است: سه مرد را با
مانند آنها را دیدم که در مجلس ذکر
وفات یافتند. این در حالی بود که
سالم بر روی پاهایشان به مجلس
می آمدند و قسم به الله درون آنها خون
دل وجود داشت و وقتی پند را
شنیدند، قلب آنها ایستاد و مردند.

2- کور شدن بر اثر زیاده‌گریه

کردن:

گریه‌ی صالحان گاهی از روی

رغبت به آن چیزی است که نزد الله

تعالی وجود دارد و گاهی از روی

ترس از وعید وی و عذابش می‌باشد.

از شدت گریه‌ی از ترسی که بر

خودشان داشتند به حدی گریه می‌-

نمودند که سبب می‌شد تا بعضی از

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 29

آنها چشماهایشان کور شود.

عبد الرحمن بن مالک بن مغول

گفته است: أسید الضبی آن قدر گریه

کرد تا آن که کور شد.

وقتی برای گریه کردن مورد

سرزنش واقع می‌شد، گریه می‌نمود و

می‌گفت: حالا وقت آرام گرفتن نمی-

باشد، چگونه آرام بگیرم در حالی که

فردا خواهم مُرد؟!

علاء بن زیاد آنقدر گریه کرد که

بر چشمش پرده‌ای قرار گرفت.

و پدرش آن چنان گریه کرد تا
آن که کور شد^(۱).

اما عجیب است حالت عالم
حافظ ابوعیسیٰ ترمذی، عمر بن علی
درباره‌ی او گفته است: بخاری
(بخارایی) وفات نمود در حالی که
مثل ابوعیسیٰ را در علم، حفظ، تقوا و

(۱) السیر (202/4، 203).

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 31

زهد جایگزین ننمود. به این امر
درباره‌ی وی بنگرید:

گفته است: آن چنان گریه نمود
تا کور شد و چند سالی را در کوری
زندگی نمود^(۱).

3- غش نمودنی بر آنها واقع

شد که دلیل آن ترس بود:

خالد بن خداش گفته است: بـر

عبد الله بن وهب، کتاب أهوال يوم

(¹) السیر (273/13).

32 // ترس و امید نسبت به الله تعالى

القيامة (تأليف خودش) را خواندم و
افتاد و غش نمود.

گفت: سخنی نگفت و بعد از
چند روز وفات نمود، رحمه الله
تعالى^(۱).

همچنین گفته است: نزد وسیم
بلخی می نشستم و او کور بود و عی -

(۱) السیر (226/9).

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 33

گفت: وای! برای قبر و تاریکی آن و
برای سنگ لحد و تنگی آن، چه کاری
انجام دهم؟!

سپس از آن غمگین می شد.

این ضیغم بن مالک است که

مادرش به او گفت: مرا این طور می -

بینی که فردای قیامت، تو را ببینم؟

فریاد برآورد و فریاد برآورد، سپس

افتاد و غش نمود.

یزید رقاشی گریه می کرد و به

اصحابش می گفت: «قبل از آمدن

34 // ترس و امید نسبت به الله تعالی

بلاى بزرگ گريه کنيد! امروز گريه
کنيد قبل از آن که فردا به گريه
بيافتيد! امروز گريه کنيد، قبل از آن که
گريه کردن سودى ندهد! بر کوتاهى
در اعمال، در روزهاى دنيا، گريه
کنيد!».

سپس گريه نمود تا آنجا که در
بين جمع افتاد.

عنبسۀ بن خواص گفته است:

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 35

عتبه بن أبان به دیدار من آمد و شبی
با من شب نشینی نمود و در هنگام
سحر شدیداً به گریه افتاد.

وقتی صبح شد، به او گفتم: قلب
من امشب از گریه‌ی تو به ترس افتاد،
آن برای چه بود ای برادرم؟!

گفت: «ای عنبسه! روزی را یاد
نمودم که به الله عَلَّكَ عرضه می‌شویم»
سپس نزدیک بود که بیافتد، در نتیجه
او را در آغوش گرفتم و به چشمانش
نگاه می‌کردم که تکان می‌خوردند،

36 // ترس و امید نسبت به الله تعالی

قرمزی آن شدت یافت و شروع به
ضعیف شدن کرد.

او را ندا دادم: ای عتبه! ای

عتبه!

با صدایی ضعیف به من جواب

داد: یاد نمودن روزی که بر الله [تعالی]

عرضه می شویم، رسیدن به دوست

داران او را از من قطع کرده است.

سپس بی حال شد و از شدت

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 37

گریه به حال مرگ رسید.

می گفت: ای مولای من! آیا

کسی که تو را دوست می دارد، عذاب

می فرمایی؟ و این در حالی است که

تو زنده و گرمی هستی.

گفت: دائماً مواظب او بودم تا

آنجا که قسم به الله، مرا به گریه

انداخت.

این گوشه‌ای از ماجراهای آنها

درباره‌ی ترس از الله تعالی می باشد.

امید

«رجاء» (امید): همان نیکوکردن

گمان بنده به پروردگارش هنگام

غلبه‌ی ترس از او می‌باشد.

پیشینیان هنگام مرگ از ترس

سوء خاتمه آن را تبدیل به امید می‌-

کردند.

ترس و امید دو بال می‌باشند که

توسط آنها بنده‌ی به سوی رضایت الله

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 39

تعالی پرواز می‌کند. عارفان اجماع دارند که امید بدون انجام عمل صحیح نمی‌باشد^(۱).

حال پیشینیان درباره‌ی ترس و امید، این گونه بوده است:

1- غلبه دادن امید در سختی‌ها، مخصوصا در هنگام مرگ.

2- غلبه دادن ترس در زمان امنیت و زندگی.

(۱) مدارج السالکین (37/1).

3- یکجا جمع نمودن آن در دو

حالت سابق.

یحیی بن معاذ گفته است: امید

داشتم که کسی که در بین زندگان بر

من لباس عافیت پوشانده است، بعد از

مرگم مرا عذاب نکند و بخشش و

مهربانی او را شناختم.

إلهی: اگر برای امید به رحمتت

آسان گیر هستم، تو با بخشش وسیعت

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 41

برای گناهکاران، اهل بخشش می -
باشی.

إلهی: اگر از روی نشناختنِ
عدالتت از عذابت نمی ترسم و اگر از
نشناختن بخششت امید به ثوابت را
ندارم [مرا عفو نما!].

إلهی: اگر فقط اهل اطاعت از
خودت را عفو می نمایی، گناهکاران به
سوی چه کسی پناه ببرند؟ اگر کسی
جز اهل تقوای از خودت را رحمت
نمی کنی، بدکاران از چه کسی

42 // ترس و امید نسبت به الله تعالی

فریادخواهی کنند؟

این سخنان از لاین امام زاهد،
مملو از امید و آرزو نسبت به
پروردگارش تعالی می باشد.

از امید آنها به بخشش الله تعالی،
ماجرایی است که برای ابو عبد
الرحمن سلمی هنگام مرگش پیش
آمد، نزد بعضی از مردم رفت که
امیدوار بودند.

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 43

و گفت: من به پروردگارم امید دارم و من هشتاد رمضان روزه گرفته‌ام^(۱).

لی بن سخن او امری مهم در امیدوار بودن است و آن امیدی است که همراه عمل برای الله تعالی با دوری از گناهان و امور نهی شده و با انجام اطاعتها و امور امر شده می‌باشد.

اما امیدوار بودن همراه با انجام

(۱) السیر (271/4).

44 // ترس و امید نسبت به الله تعالی

گناهان و ترک اطاعتها، همان فریب خوردن است.

آن عمل پیشینیان نبوده است و به آن امر ننموده‌اند.

ابن قیم رحمه الله گفته است:

امید سه نوع دارد، دو نوع آن ستوده هستند و یک نوع آن فریب خوردنی نکوهش شده است.

اول: مردی با نوری از طرف الله

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 45

متعال از او اطاعت می‌کند و امید بشوای دارد.

دوم: مردی مرتکب گناهان می‌-

شود و بعد از آن توبه می‌نماید، در این حالت است که به آمرزش، عفو، نیکوکاری، بخشش، صبر و کرم الله تعالی امید دارد.

سوم: مردی است که دائماً

کوتاهی می‌کند و مرتکب خطاهای - شود، ولی بدون انجام عملی به رحمت الله تعالی امید دارد، این همان فریب

46 // ترس و امید نسبت به الله تعالی

خوردن است و آرزو و امید دروغ بین
می باشد^(۱).

فضیل بن عیاض گفته است:

آنقدر به الله [تعالی] امیدم قوی است
که اگر مرا وارد آتش جهنم کند، ناامید
نمی شوم^(۲).

(۱) مدارج السالکین (27/1).

(۲) السیر (432/8).

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 47

یکی از بسیار عبادت کنندگان گفته است: وقتی می دانم که نزدیک است پروردگار من، مرا مورد حساب و کتاب قرار دهد، غمگینی من از بین می رود، زیرا شخص کریم وقتی بنده - اش را مورد حساب و کتاب قرار می دهد، به او بخشش می نماید.

ولی اگر شخص عمل صالح انجام دهد، برای او نزد الله تعالی شفاعت می کند.

بکر بن سلیمان صواف گفته

48 // ترس و امید نسبت به الله تعالی

است: به نزد مالک بن انس رفتیم و در بیماری که در آن وفات نمود قرار داشت، گفتیم: ای ابو عبدالله! خودت را چگونه می بینی؟

گفت: نمی دانم چه به شما بگوییم؛ مگر آن که شما، فردای [قیامت] عفو الله [تعالی] را می بینید و برای شما حساب و کتابی نخواهد بود.

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 49

گفت: سپس همراه او بودیم تا آن که چشمان او را بستیم.
وقتی عبد الله بن ادریس در حال وفات بود، دختر او گریه کرد.
او گفت: گریه نکن در این خانه
چهارهزار بار [قرآن] را ختم نموده -
ام^(۱).

محمد بن مطرف گفته است: به
نزد ابی حازم الأعرج هنگامی که در

(۱) السیر (74/9).

50 // ترس و امید نسبت به الله تعالی

حال مرگ بود، رسیدیم و گفتیم:
خودت را چگونه می‌یابی؟

گفت: خودم را در حالت خیر و
امیدوار به الله تعالی و با گمان نیکو
نسبت به وی می‌بینم. قسم به الله، با
کسی یکسان نیستم که صبح و شب به
فکر آبادانی دنیای خویش است و به
آخرت در حالی باز می‌گردد که بهره

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 51

و نصیبی در آن ندارد^(۱).

زبان حال آنها سخن ابن احمد

بن عباس نمری است:

وإني لأرجو الله حتى كأنني

أرى بجميل الظن ما الله صانع

بدترین مردم کسی است که امید

به الله تعالی در او وجود ندارد.

ابن مبارک گفته است: به نزد

(۱) السیر (99/6).

52 // ترس و امید نسبت به الله تعالی

سفیان ثوری در شب عرفه رس یدم و
او زانو زنده بود و چشمانش بی توجه
بود، به او گفتم: در این جمع چه کسی
بدترین صفت را دارد؟

گفت: کسی که بیندارد که الله

[تعالی] آنان را نمی آمرزد.

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 53

محمود و راق گفته است:

أغرق في الإساءة دأبًا وتألني بالعفو والغف
صني إذ أسأت وردتنى حتى كأن إساءتى إح
لجميل عن القبيح كأنما يرضيك منى الزور والب

کسی شکی در مهربانی و شفقت
پدر و مادر نسبت به فرزندشان ندارد،
ولی [باید دانست] که الله تعالی نسبت
به بنده‌اش از آنها نسبت به فرزندشان،
مهربانتر است.

به همین دلیل پیشینیان اگر بین
حساب و کتاب الله تعالی یا حساب و

54 // ترس و امید نسبت به الله تعالی

کتاب پدر و مادرشان، یکی را انتخاب می‌کردند، حساب و کتاب الله تعالی را برای خودشان انتخاب می‌کردند^۱.

دلیل آن این بود که الله تعالی نسبت به بندگانش مهربان است و

^۱ - ولی باید توجه داشت که پدر و مادر ما، زشتی عمل ما را به اندازه‌ی الله تعالی درک نمی‌کنند. (مترجم)

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 55

گناهان را می‌آمرزد و کریمی است که دارای بخشش بزرگ است، در نتیجه امید داشتند تا آنچه از گناهان را که در قبل انجام داده بودند را او ببامرزد.

حماد بن سلمه گفته است: قسم

به الله، اگر بین محاسبه‌ی الله تعالی و محاسبه‌ی پدرم حق انتخاب داشته باشم، محاسبه‌ی الله تعالی را انتخاب می‌نمایم؛ زیرا الله تعالی نسبت به من

56 // ترس و امید نسبت به الله تعالی

از پدرم مهربانتر است^(۱).

جای تعجب ندارد که اگر یکی

از آنها به امید زیادی دست یابد، تا

آنجا که سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه از

شدت امیدش عزم خود را جمع نموده

بود تا وارد بهشت شود^۲.

(۱) السیر (449/7).

² - زیرا او از عشره‌ی مبشره (ده نفر بشارت

داده به بهشت) بود. (مترجم)

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 57

پسر او مصعب گفته است: سر پدرم در اتاق من بود و او در حال مرگ بود. شروع به گریه نمودم و او سرش را به سوی من بلند نمود و گفت: پسرم چه چیزی تو را به گریه انداخته است؟

گفتم: برای منزلت تو و نمی دانم آن چگونه خواهد بود.

گفت: گریه نکن! زیرا الله [تعالی] هرگز مرا عذاب نمی کند و من از اهل

بهشت هستم^(۱).

شاید سعد رضی الله عنه آن را از این سخن
الله تعالی گرفته است: ﴿وَأَمَّا مَنْ خَافَ
مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ *
فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ﴾ [النازعات:
40، 41] (و اما کسی که از مقام
پروردگارش بترسد و نفس را از

(۱) السیر (1/122).

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 59

هوای [آن] نهی کند * در نتیجه بهشت جایگاه او خواهد بود) و در نتیجه توسط آن بسیار امیدوار بود.

امیدی که با آن زندگی می نمودند و لحظات و اوقات خود را با آن سپری می کردند، برای آن دلیل‌ها و سبب‌هایی وجود داشت که آنها را از امیدواران قرار داده بود.

این ماجرا را برای شما، درباره‌ی عالمی بزرگ که همان سحنون رحمه الله است بیان می‌دارم، یحیی بن

60 // ترس و امید نسبت به الله تعالی

عون گفته است: همراه سحنون به نزد ابن قصار رس دیدیم و او مریض بود، گفت: این اضطراب برای چیست؟ به او گفت: [از ترس] مرگ و رسیدن به نزد الله [متعال].

سحنون به او گفت: آیا تصدیق کننده‌ی پیامبران، برانگیخته شدن، حساب و کتاب، بهشت و آتش جهنم نبود؟ [آیا تصدیق کننده‌ی این

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 61

نبودی که [بهترین این امت ابوبکر رضی الله عنه و بعد از او عمر رضی الله عنه است و قرآن کلام [الله تعالی است] و مخلوق [او] نمی - باشد و این که الله [تعالی] روز قیامت دیده می شود و او بر عرش استقرار دارد و این که با شمشیر بر علیه سران قیام نمی کنیم، حتی اگر ستم نمایند؟
گفت: بله و قسم به الله.

گفت: اگر دوست داری بمیر، اگر

دوست داری بمیر^(۱).

معتمر بن سلیمان بن طرخان
گفته است: پدرم در هنگام مرگش به
من گفت: ای معتمر! درباره‌ی رخصت
الله تعالی با من صحبت کن تا آن که
او را در حالتی ببینم که به او گمان
نیکو داشته باشم.

(۱) السیر (67/12).

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 63

شعیب بن حرب به مردی گفت:
اگر وارد قبر شوی و اسلام همراه تو
باشد، پس [بر تو] بشارت باشد^(۱).
امید آن به بخشش و رحمت او
از نزد خودشان نبود و آنان را در
انجام طاعات ناتوان نمی ساخت،
هرگز این گونه نبود، بلکه به سوی
اطاعت از الله تعالی و نیکی نمودن از
یکدیگر سبقت می گرفتند و امید آنها

(۱) السیر (92/12).

64 // ترس و امید نسبت به الله تعالی

فقط بر تقدیری بود، که الله تعالی آن را نوشته است، ابن مسعود رضی الله عنه گفته است: بزرگترین آیه‌ای در قرآن که به من امید می‌دهد، آیه‌ای از سوره‌ی زمر است: ﴿قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا...﴾ [الزمر: 53] (بگو: ای بندگان من که بر خودتان اسراف نموده‌اید، از رحمت الله...).

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 65

بدین شکل امید آنها با الله تعالی

قوی بود.

أبوبکر سهزراوی گفته است: در

مجلس ابوالقاسم جنید بودم و ابن

عطاء در آن حاضر بود و مردی در

مجلس بود که شدت ترس بر او غلبه

کرده بود و می لرزید. أبو القاسم جنید

به او گفت: نترس! آن چیه زی نیست

مگر آن که چشمه‌ای از چشمه‌های

رحمت را می بینی و اگر بدکار باشی

به احسان کننده ملحق می شوی.

66 // ترس و امید نسبت به الله تعالی

ابن عطاء گفت: تا شروع کنی؟!
جنید خشمگین شد و گفت:
قسم به الله، از او عالمتر نیست من
می دانم که رسول الله ﷺ فرموده است:
«يقول الله عز وجل: سبقت رحمتي
غضبي» (الله عَزَّوَجَلَّ می فرماید: رحمت من
بر خشم من پیشی گرفته است)؟!
ابن عطاء ساکت شد.

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 67

امام شافعی رحمه الله گفته است:

جعلت رجائی دون ع	ما قلبی وضاقت مذاهبی
بعفوک ربی کان عفوک	منی ذنبی فلما قرنته
تجود وتعفو منه و	ذا عفو عن الذنب لم
ولو دخلت نفسی ب	منی فلست بآیس
فکیف وقد أغوی صفيک	لم یغو بإبلیس عابد
وأعرف أن الله یعفو تر	تی الذنب أعرف قدره

حکیمی از حکیمان با پرورگارش

تعالی مناجات می نمود:

(¹) السیر (76/10).

68 // ترس و امید نسبت به الله تعالی

إلهی: اگر به من خبر برسد که
تو دعای مرا قبول
نمی‌فرمایی و شکوای مرا نمی‌شنوی،
دعایم را ترک نمی‌کنم، بلکه آن‌ت را
بودن زبانم است.

فقیر جر به نزد ثروتمند، کجا
می‌رود؟

شخص با ذلت جز نزد شخص با
عزت به کجا می‌رود؟

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 69

ای پروردگار! تو ثروتمندترین
ثروتمندان و باعزت‌ترین با عزت‌ها
هستی.

ابن قیم گفته است:

التعلق بالرجاء تقطعت	نفس المحب تحسراً وتمز
ك لولا برده بمرارة ال	أكباد ذابت بالحجاب عر
ن قط حليف حب لا	برجائه لحبيبه متعلقاً
لما قويت محبته له	قوى الرجاء فزاد فيه تش
الرجا يحدو المطى لما	بحمولها لديارهم نرجو

ترس و امید را یکجا جمع

نمودن

صالحان برای تربیت خودشان،
راهی درست را در پیش می‌گیرند و
آنها خود را بدین رغبت داشتن و
ترسیدن قرار می‌دهند. وقتی به سوی
طاعات رو می‌کنند، با ترس از قبول
شدن آن و دیگر چیزها نزد آن می‌-
روند و وقتی هوای نفس آنها، آنان را

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 71

به دنبال خود می‌کشد، با ترس نزد آن می‌روند تا از الله تعالی بترسد و از عذابش هراسناک شود، سپس بعد از آن ترس، به سوی رغبت به آنچه نزد الله تعالی است، رو می‌کنند.

راز آن این است:

وقتی در آنها رغبت به فضل الله تعالی و رحمت او ادامه می‌یابد، آرام می‌گیرند و عمل را ترک می‌کنند، به همین دلیل قبل از آن، به ترس و ترسیدن روی می‌آورند.

1172 / ترس و امید نسبت به الله تعالی

در ادامه دادن به ترسیدن از وعیدهای الله تعالی و ترس از گرفتار شدن به مکر وی، از رحمت الله تعالی نا امید می گردند به همین دلیل قبل از آن، به سوی رغبت یافتن به آنچه نزد الله تعالی است از زیادی فضل و کامل بودن رحمتش روی می آورند.

این همان یکجا جمع نمودن

ترس و امید [نسبت به الله تعالی]

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 73

است.

محمد بن واسع در حالی که در حال وفات بود، گفت: ای برادرانم آیا می‌دانید به کجا برده می‌شوم؟
قسم به الله یا به سوی آتش جهنم و یا آن که الله [تعالی] مرا عفو می‌فرماید^(۱).

أبو عبدالله شامی گفته است:
طاووس به من گفت: سوال کن و

(۱) السیر (121/6).

74 // ترس و امید نسبت به الله تعالی

خلاصه نما! اگر می خواهی آنچه را که در قرآن، تورات و انجیل است، بدانی. گفتم: اگر آن را به من بیاموزی از تو هیچ چیز نمی خواهم.

گفت: از الله [تعالی] آنچنان بترس که چیزی از او برای تو ترسناکتر نباشد و امیدی به وی داشته باش که آن شدیدتر از ترست از دیگران باشد و برای مردم چیزی را

ترس و امید نسبت به الله تعالی // 75

دوست داشته باش، که برای خودت
دوست داری^(۱).

این مطلبی بود که برای من
میسر شد تا آن را درباره‌ی ترس
بهترین افراد از الله تعالی و امید آنها به
وی، بنویسم.

الله تعالی حالت آنها را به ما نیز
بدهد، و بلکه بهتر از آن.

صلی الله علی نبینا محمد و علی

(۱) السیر: (47/5).

1176 ترس و امید نسبت به الله تعالى

آله و صحبه.